

سکه‌های متنوع از اباقآن

نویسنده: ترابی طباطبایی، سید جمال
بررسی‌های تاریخی « شماره ۵۵

سکه‌هایی متنوع از اباقآن دوران حکومت صدساله ایلخانان مغولی ایران (۶۵۴ ه.ق. آغاز سلطنت هولاکوخان تا ۷۵۶ ه.ق. آخر سلطنت انوشیروان) از لحاظ سکه و تنوع آن (از نقطه نظر: زبان-خط-رسم الخط-تصاویر-تزیینات-شعائر-علائم-تمغا-...) پربرت و پیچیده است. مخصوصاً ۲۰ سال آخر (از ۷۳۶ ه.ق. تا ۷۵۶ ه.ق.) بعد از مرگ ابو سعید بهادرخان که دوره تجزیه حکومت و متصرفات ایلخانان و شروع ملوک‌الطوایفی شدید و قدرت‌نمایی حکام و سلاطین محلی است مشکلات سکه‌شناس را بیشتر از هر دوره‌ای می‌سازد. چون حکام و سلاطین محلی که هر کدام یک خانزاده یا شاهزاده مغولی را حمایت و بنام او سلطنت می‌کنند، از نقرنام خود بر سکه حذر می‌کنند در نتیجه سکه بنام خان مغول زده می‌شود. و یا وقتی قدرت زیادی بدست شیخ حسن بزرگ (بطور مثال) می‌افتند سه نوع سکه می‌زند ۱- بنام ایلخان مغول ۲- بدون هیچ نامی ۳- بنام

خودش. گفتنی درین مورد زیاد است و احتیاج بمعرفی کامل سکه‌های ترکمانان دارد.

اما ۸۰ سال اول حکومت ایلخانان که با قدرت تمام سپری شده فقط بت مقاومت‌های کم اثر و گاهی مداوم محلی برخورد مینماید که چنان اثری در جریان حکومت آنها نداشته است و باین دلیل در مدت ۸۰ ساله که دوران قدرت و وحدت حکومتی آنها است در تمام فلات ایران بنام آنها سکه زده شده است از نشر سکه‌شناسی دوره جالب و قابل توجهی است و درین میان متنوع‌ترین سکه‌ها را از اباقآن (۶۶۳-۶۸۰ ه.ق.) و ارغون خان (۶۸۲-۶۹۰ ه.ق.) مشاهده می‌کنیم. تنوع سکه‌های آنها اغلب معلول عدم توجه آنها بدین و مذهب محلی و یا عطف تئوجه موقتی‌شان بیکی از ادیان و مذاهب غیرمغولی بوده است درین میان اباقآن اولین ایلخان مغولی است که سکه‌هایی با شعار تثلیث مسیحی از او مشاهده می‌کنیم و بعدها از ایلخانان دیگر (ارغون و گیخاتو) چنان شعاری در روی سکه‌هایشان دیده می‌شود. (شکل ۱)

ازین زمان بتدریج تغییرات عمیق در مضامین و شعائر و تزیینات و خط و زبان سکه‌ها انجام می‌گیرد در صورتیکه سکه‌های ایلخانان بزرگ و هولاکوخان با خط و زبان کوفی (البته در ایران و در جاهای دیگر بخط و زبان مربوطه) و اغلب شبیه سکه‌ای خلفای اخیر عباسی و یا سلسله‌های محلی مسلط بر عراق و بین‌النهرین و شامات و مصر و غیره که نفوذ سیاسی بر بغداد داشتند و این امر نشان می‌دهد که نفوذ دین و معنوی خلیفه (پیش‌کسوت و نقطه عطف تمام شاهان مسلمان) جاری و ساری بوده و با یک تغییر سکه‌ها را با همان روال ضرب می‌کردند فرق مزبور چنین است.

(به تصویر صفحه مراجعه شود) شکل ۱

شماره: ۱۸۰/۱۶ ج.ت.

اباقآن: ایلخانی

جنس: نقره

وزن: ۲ گرم

قطر: ۲/۵ سانتیمتر

663-680 ه.ق.

1260-1281 م.

روی سکه متن:

تبریز بسم الاب و الابن و روح القدس الاف قایل

تزیینات: صلیب-مربع و دایره زنجیره

روی سکه حاشیه:

سال ضرب

پشت سکه متن:

بخط و زبان ایغوری-خاقانوارابم اباقایین دلدکگولوکسین(سکه اباقآن خاقان بزرگ)

بر سکه‌های خلفا(اموی و عباسی)آیه ۳۳ از سوره التوبه و آیه ۹ از سوره الصف منقور بوده است.

محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین حکمه و لو کره المشرکون

اما بر سکه‌های هولاکو و اباقآن و احمد تکودار جملات زیر.

«قل اللهم مالک الملک تؤتی الملک من تشاء و تنزع الملک ممن تشاء» تعز من تشاء و تذل من تشاء بیدک
الخير انک علی کل شیئی قدیر.

آیه ۲۵ از سوره آل عمران با خط کوفی و تزیینی با عناوینی مانند پادشاه عالم و ایلیخان الاعظم در پشت
سکه و شهادتین و آیه نامبرده در روی سکه منقور است.(شکل ۲ و 3)

اما از سال ۶۶۶ ه.ق.(که من سراغ دارم)خط و زبان ایغوری بر سکه‌های ایلیخانان نقر میگردد بصورت فرمول
زیر:

خاقانو ارابم\اباقایین\ Abagaiyn امدین(احمد\ Emedin (ارغونون دلدکگولوکسین \ Argounoun ارینجین
تور(گیخاتو) Erinjintour (بایدویین Baydouiyn Khaganou Eralime...Deledkeguluksin
سکه‌ی...خاقان(خان)بزرگ

ششمین کلمه ایغوری منقور بر سکه‌های ایلیخانان کلمه قالر درسون Galerderson است که بر روی سکه
ارغون نقر شده است ۱ (۱)-ر ک به نشریه شماره ۶ موزه آذربایجان صفحات 39 و ۴۰ سکه شماره ۱۰/۱۸۲
ج.ت

(به تصویر صفحه مراجعه شود) شکل ۲

از مجموعه آقای حسن امین‌پور

اباقآن: ایلیخانی

جنس: طلا

وزن: ۶ گرم

قطر: ۲/۶ سانتیمتر

663-680 ه.ق.

1265-1281 م.

روی سکه متن:

قآن+پادشاه+عالم،ایلخان+الاعظم+اباقلد...+

روی سکه حاشیه:

بسم الله الضرب الدينار....

پشت سکه متن:

الملك لله+محمد رسول الله+صلى الله عليه+و سلم

پشت سکه حاشیه:

قل اللهم مالك الملك تؤتي الملك من تشاء و تنزع الملك ممن تشاء

(به تصویر صفحه مراجعه شود) شکل ۳

شماره: ۱۸۰/۱۷ ج.ت.

اباقلان: ایلخانی

جنس: مس

وزن: ۴/۷۵ گرم

قطر: ۲/۷ سانتیمتر

663-680 ه.ق.

1265-1281 م.

روی سکه متن:

تصویر شیری که بسمت چپ و بسوی یک ستاره ۶ پر روان است (داخل قطعه مشترک دو دایره متقاطع) تصویر متقارن (دکوراتیو) یک عقاب که بالها و پاها آن در طرفین باز شده و عقاب دارای دو سر متقارن مجسم شده است (حالت ابتدائی و خشنی از آرم سلطنتی رومانوفهای روسیه تزاری دارد).

در یک نیم تاج:

ضرب باریمنیه سنه ۹ تسع و سبعین و ستمئه ۶۷۹

روی سکه حاشیه:

قل اللهم مالک الملک تؤتی الملک من تشاء و تنزع الملک ممن تشاء

پشت سکه متن:

قآن+الاعظم-اباقایلخان+المعظم

پشت سکه حاشیه:

لا اله الا الله محمد رسول الله در یک سوم باقیمانده شاید صلی الله علیه و سلم منقور بوده است

دو کلمه دیگر تاگریین کوچوندور القوة لله Tagre?yn Kudjundure بر روی سکه‌های غازان که فرمول خاص خود را دارد نیز منقور شده است. باید اظهار شود که در اغلب سکه‌های ایلخانان فقط چهار کلمه ایغوری منقور است. ولی در سکه طلای شکل ۴، شش کلکه ایغوری منقور شده که چهار کلمه اولی آن متداول و معروف است و دو کلمه اخیر نادر و کمیاب و جالب توجه است.

(به تصویر صفحه مراجعه شود) شکل ۴

از مجموعه آقای حسن امین پور

اباقآن: ایلخانی

جنس: طلا

وزن: ۴/۴ گرم

قطر: ۲/۴ سانتیمتر

663-680 ه.ق.

1265-1281 م.

روی سکه متن:

بخط و زبان ایغوری خاقانو اراهم اباقاییین دلدکگولوکسین اروانواتون سکه اباقآن خاقان(خان)بزرگ طلای اروانا

پشت سکه متن:

الحمد لله+لا اله الا الله+محمد رسول الله+صلی الیه علیه+و سلم

پشت سکه حاشیه:

ضرب هذا لدرهم؟... ثمنین و ستمائه ۶۸۰

مشخصات سکه:

نقر شش کلمه ایغوری. گل اسلیمی و ستاره ۶ پر و دایره زنجیر

در روی سکه:

خلاصه اینکه ۳ کلمه علاوه بر نام ایلخان زمان بر سکه منقور است و هر سکه مغولی چهار کلمه ایغوری منقور دارد-مجموع کلمات معرفی شده ۵ کلمه است(خاقانو-ارابم-دلدکگولوکسین-تاگوی بین-کوجوندور) در سکه بالا علاوه بر چهار کلمه متداول دو کلمه دیگر که تا حال دیده نشده بود(ارواند التون طلای اروان)نقر شده است ولی متأسفانه محل ضرب آن در حاشیه پایین پشت سکه ضرب نشده است. بنابراین تعداد کلمات ایغوری منقور بر سکه‌های ایلخانان ایران به هشت می‌رسد.

پایان مقاله